

ЁШЛАР ИЖТИМОЙ-ИННОВАЦИОН ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ ОМИЛЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11627855>

Отамуратов Сарвар Садуллаевич

социология фанлари доктори,
профессор,

Тошкент давлат иқтисодий университет

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада жамиятни модернизациялаш жараёнида ёшлар ижтимоий-инновацион фаоллигини ошириш аҳамияти таҳлил этилган. Мавжуд илмий тушунчалар берилиб, ёшларнинг жамиятни модернизациялаш жараёнидаги иштироки, уларни фаоллигини оширишдаги омиллар, уларни инobatга олиш кераклиги кўрсатиб ўтилган.

Муаллиф ислохотлар жараёнида ёшларнинг туганган ўрни қай даражада эканлиги ва уларни фаол иштирокларини таъминлаш зарурлиги тўғрисида фикр юритган. Бу эса ўз навбатида жамиятни модернизациялашни муваффақиятли амалга оширишга хизмат қилиши кўрсатиб ўтилган.

Таянч сўзлар: ёшлар, модернизация, ёшлар ижтимоий-инновацион фаоллиги, жамият, интеллендуал салоҳият, фан, таълим.

ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ МОЛОДЕЖИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется важность повышения социально-инновационной активности молодежи в процессе модернизации общества. Приведены современные научные концепции, показано участие молодежи в процессе модернизации общества, факторы, повышающие ее активность, и необходимость их учета.

Автор задумался о роли молодежи в процессе реформ и необходимости обеспечить ее активное участие. Показано, что это, в свою очередь, способствует успешной реализации модернизации общества.

Ключевые слова: молодежь, модернизация, социально-инновационная активность молодежи, общество, интеллектуальный потенциал, наука, образование.

FACTORS OF INCREASING SOCIAL-INNOVATIVE ACTIVITY OF YOUTH

ABSTRACT

This article analyzes the importance of increasing the social-innovative activity of young people in the process of modernization of society. Current scientific concepts are given, the participation of young people in the process of modernization of society, the factors that increase their activity, and the need to take them into account are shown.

The author thought about the role of young people in the process of reforms and the need to ensure their active participation. It has been shown that this, in turn, contributes to the successful implementation of the modernization of the society.

Key words: *youth, modernization, youth socio-innovative activity, society, intellectual potential, science, education.*

Мавзунинг долзарблиги. Жамият тараққиётини янги босқичга кўтаришнинг муҳим омилларидан бири ёшларнинг ижтимоий-инновацион фаоллигини ривожлантиришдир. Бу муҳим вазифа мамлакатда барча соҳаларни модернизациялаш имкониятини кенгайтиради. Бундай мураккаб вазифа янгиликларга, яратувчиликка ва ихтиролар қилишга мойил бўлган ёшлар фаоллигининг ривожланишига кўп жиҳатдан боғлиқ. Ана шу икки омилнинг уйғун ҳолда кечиши кутилган самарани бериши мумкин. Уларда кечадиган жараёнларни таҳлил қилиш учун, энг аввало, ёшларда ижтимоий-инновацион фаолликни ошириш ва “модернизация” тушунчаларига аниқлик киритиш тақозо этилади.

Мавзуга оид муаммолар. Ёшларда ижтимоий-инновацион фаолликни ошириш деганда, улар онги ва дунёқарашида бугун жамият ижтимоий тузилмаси тармоқларида кечаётган ўзгаришлар (ривожланиш ва инқирозлар)дан келиб чиққан ҳолда, уларни тараққиётга йўналтириш, мавжуд муаммоларни бартараф этишда ягона куч сифатида бирлашиб ҳаракат қилиш зарурлигини шакллантириш назарда тутилади. Бу ўта муҳим вазифа мамлакатда ёшларга қаратилган давлат сиёсатида устувор йўналишни ташкил қилади

“Модернизация” тушунчаси илмий нуқтаи назардан аксарият кўпчилик ҳолларда жамиятга нисбатан, уни тубдан ўзгартириш билан боғлиқдир. Жамиятни ўзгартиришда унинг “инқилоб”лардан фарқли жиҳати шундаки, “инқилоб” бир зарб билан барча соҳаларни ўзгартиришни назарда тутса “модернизация” босиқлик ва вазминлик тамойиллари асосида жамиятни

ўзгартиришга қаратилган жараён дир. XXI аср инсоният интеллектуал салоҳиятининг юксак даражада ривожланиши, унинг ўзини ўзи батамом йўқ қилишга олиб келадиган қуролларни ишлаб чиқаётган даври бўлганлиги боис жамиятни ўзгартиришда ҳар қандай инқилобларни ишга тушириш халокат ва фожиалар омили бўлиб қолмоқда. Мана шундай шароитда мамлакатлар тараққиёти, уларнинг бир босқичдан иккинчисига ўтишда жамиятни модернизациялаш энг мақбул йўл эканлиги ўзининг амалий исботини топмоқда.

Жамиятни модернизациялаштиришда ёшларнинг ўрни ниҳоятда катта. Улардаги янгиликка интилиш, шижоат ва инновацияга мойиллик фазилатлари жамиятни модернизациялаштиришни самарали амалга оширишга ўзининг ижобий таъсирини ўтказди.

Президентимиз Ш.Мирзиёев таъкидлаганларидек, «Ёш авлоднинг фуқаролик позицияси ва фаоллигини кучайтириш, фарзандларимизни мустақил фикрлайдиган, замонавий билим ва касб-хунарларни пухта эгаллаб, халқаро майдонда рақобатга кириша оладиган баркамол шахслар, етук мутахассислар этиб тарбиялаш бўйича кенг кўламли ишларни олиб бормоқдамиз» [1, 54-55].

Ёшларнинг мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларда самарали иштироки уларнинг замонамиз талаб қилаётган инновацион фаоллигининг даражаларига боғлиқ. Бу эса ёшлар тафаккури ривожини билан боғлиқ дир. У оиладаги мавжуд интеллектуал салоҳият, қизиқишлари, интилишларига боғлиқ бўлиб, фарзандга ўтади. Аммо, қизиқиш ва интилишлар изчиллик билан қўллаб-қувватланмаса, аста секинлик билан “сўниб” бораверади.

Муаммони ҳал қилиш усуллари: Биз ёшларнинг бадий асарлар ўқишга бўлган муносабатларини аниқлаш мақсадида уларга: “*Кейинги пайтларда қандай китобларни ўқидингиз?*”, деган саволни бердик. Жавоб қуйидагича бўлди. Респондентларнинг 459 нафари (44%) айна пайтда турли йўналишлардаги китобни ўқимоқда, 536 нафари (50%) анчадан буён китоб ўқимайди, 33 нафари (3%) умуман китоб ўқимаган, 15 нафар (1%) ининг китоб ўқишга қизиқиши йўқ [2, 70]. Келтирилганлардан маълум бўладики, ёшларимизнинг китоб ўқишга муносабатларини қониқарли, деб бўлмайди. Ёшларимиз маълумот ва ахборотларни телевидение, интернет ва бошқа оммавий ахборот воситалардан олаётганлигини таъкидлашди. Айна уларнинг бир қисми моддий ва ижтимоий муаммоларни ечиш зарурияти китоб ўқишга вақт қолдирмаётганлигини билдиришди. Аммо, ёшларимизнинг китоб ўқишга муносабатларини ижобий томонга ўзгартириш эҳтиёжи ортиб борганини ҳам эътибордан четда қолдириб бўлмайди. Зеро, китоб орқали инсон тафаккури кенгайди, унинг ўрнини ОАВ ва интернет боса олмаслигини дунё олимлари аллақачон илмий исботлашган.

Ҳақиқатан ҳам ёшларда инновацион тафаккурни ривожланишида уларнинг бадиий санъат асарларини ўқишлари, ўзларининг танлаган йўналишидаги илмий адабиётлардан янги ғояларни излашлари муҳим аҳамиятга эга. Интернет ва оммавий ахборот воситалардан механик тарзда фойдаланиш уларда инновацион тафаккур ривожланишига эмас, балки тафаккурнинг “қотиб қолишига”, барча воқелик ва жараёнларни механик тарзда қабул қилишга олиб келмоқда. Бу ҳолатнинг хатарли жиҳати шуки, эртага мамлакат истиқболини таъминлашни ўз қўлига оладиган ёш авлод тараққиётни фақат “тайёр” ғоялар ва янгиликларни механик тарзда амалиётга татбиқ қилиш, ўзи эса янгилик ҳам ихтиролар учун бошини “оғритиб” ўтиришни истамайдиган роботларга айланиб қолишлари хавфи туғилмоқда. Бу нафақат илм, фан, техника ва технология соҳасида мамлакатнинг ўзгаларга боғланиб қолишига, шунинг билан бирга, унинг суверенитетига ҳам салбий таъсирини ўтказди. Бу жараённинг олди олиш зарурдир. Бунинг учун таълимнинг барча босқичларида ёшларнинг бадиий санъат асарлари, илмий адабиётлар ва журналларга бўлаётган муносабатларини тубдан ўзгартириш билан боғлиқ шакл, усул ва механизмларни ишлаб чиқишга зарурат кучаймоқда.

Ёшларда ижтимоий-инновацион фаолликнинг ривожланишида уларнинг интеллектуал салоҳиятини ошириш муҳимдир. Интеллектуал салоҳият ҳар қандай ижтимоий тараққиёт учун етакчилик қилади. Қолаверса, интеллектуал салоҳият жамиятнинг таълим тизими, илм, фан, техника ва технологиялари ривожининг асосини ташкил этади. Бу хусусият инсон омилига, қобилияти, иқтидори ва фаол ҳаракатларига боғлиқ ҳолда кечади. Шуни айтиш лозимки, жамиятимизда бу борада зарур бўлган имкониятлар, шарт-шароитлар мавжуд. Шу нуқтаи назардан, фанни ривожлантириш, унинг ютуқларини амалиётга самарали татбиқ қила билиш муҳим аҳамиятга эга.

Жамиятнинг ижтимоий тараққиётида фаннинг беқиёс роли ҳақида фикр юритганимизда унинг интеллектуал салоҳиятни ривожлантиришда асосий омил эканлиги назарда тутилади. Мустақиллик йилларида мамлакатимизда фанни ривожлантиришга, ёшларимизнинг уни чуқур ўзлаштиришларига эътибор кучайди. Бу борада Давлат дастурлари ва бир қатор қарорларни қабул қилинди, фанимиз ривожига катта маблағлар ажратилди. Ёшларнинг ривожланган хорижий мамлакатларда эришилган ютуқларни ўзлаштириши учун, хорижий олий ўқув юртларига юборилмоқда. Аммо, ҳали бу борада ечимини кутаётган вазифалар ва муаммолар борлигини эътироф этишга тўғри келади. Фикримизча, булар қуйидагилар:

1) бугун жаҳонда юксак тараққиётга эришган давлатларда фан, техника, технология соҳасида етук интеллектуал кадрларнинг етишмаслиги.

Борларининг ҳам мамлакатда мавжуд муаммоларнинг ечимлари ҳақидаги янги
ғояларни ишлаб чиқишдаги сусткашликлар ва амал қилаётган шароитларга
мослашаётганлиги;

2) давлатнинг илмий тадқиқотларни олиб бориш учун ажратаётган
маблағларининг натижадорлиги пастлиги (айниқса, Ўзбекистонда фан, техника
ва технология соҳасида эришилган янгилик ва ихтироларни экспорт қилиш
даражасидан орқада қолаётганлиги)да намоён бўлмоқда;

3) илмий тадқиқотлар олиб бориш учун зарур бўлган моддий-техник
базаларнинг замон талаблари даражасида эмаслиги ёки мавжудларидан ҳам
самарали фойдаланилмаётганлиги.

Ёшларнинг ижтимоий-инновацион фаоллигини оширишнинг яна бир
йўналишини жамият ҳаётида ижтимоийлашуви, яъни умумий мақсадлар йўлида
ижтимоий синфлар, гуруҳлар ва табақалар билан ҳамкорлигининг мустаҳкам
бўлиши, ягона куч сифатида ҳаракат қилиши масаласи ташкил қилади. Зеро,
жамиятдаги синфлар, ижтимоий гуруҳлар ва табақалар ўртасида яқдиллик
бўлмаса, уларнинг ҳар бири ўз манфаатлари йўлида тарқоқ ҳолатда ҳаракат
қилинса, умум мақсадлар ва манфаатлар йўлидаги ҳаракатлар ҳам бесамар
бўлиб қолаверади. Албатта, бу ерда гап уларнинг ҳар бирининг ўзига хос
манфаатларини инкор қилиш ҳақида кетаётгани йўқ, балки уларни
умумманфаатлар билан уйғун тарзда олиб бориш зарурлиги ҳақида кетмоқда.

Жамиятда синфлар, ижтимоий гуруҳлар ва табақалар ўртасида миллий
тараққиёт йўлидаги ҳамкорлик улар ҳар бирининг ижтимоий-инновацион
фаоллиги ошишига ижобий таъсир ўтказади. Эзгу мақсадлар йўлидаги
ҳамкорлик ҳар доим тараққиётга олиб келган бўлса, бегоналашув инқирозларга
сабаб бўлади. Айтиш керак, ҳамкорлик аҳамияти инсонлар онги ва қалбида
индивидуализм ва космополитизм руҳиятлари ривожланаётган бугунги кунда
тобора долзарблашиб бормоқда. Президентимиз бугунги кунда ҳамкорликнинг
аҳамияти ҳақида қуйидагиларни таъкидлаган эди: “...нодавлат нотижорат
ташкилотлари ва фуқаролик институтлари бугунги кунда аҳолини
ўйлантираётган муаммоларга давлат идоралари эътиборини қаратиб,
ўзларининг асосланган таклифларини бериб боришлари мақсадга мувофиқ
бўлади. Бунинг учун мамлакат ва ҳудудлар даражасида нодавлат нотижорат
ташкилотлари билан ижтимоий шерикликни кенг йўлга қўйиб, грантлар ва
ижтимоий буюртмаларни кўпайтиришимиз керак. Вазирлик ва идоралар ҳам
бир четда томошабин бўлиб ўтирмасдан, бундай ижтимоий ҳамкорлик
ишларини кенгайтириши лозим” [3]. Яъни бугун фақат ҳамкорлик орқали
кўзланган мақсадларга эришиш мумкин. Чиндан ҳам, давлат, нодавлат ва
жамоат ташкилотлари ўрталаридаги ҳамкорлик алоқалари туфайли инновацион

Ҳоҷлар пайдо бўлади, уларни амалга ошириш имкониятлари юзага келади. Агар бу тизимни синфлар, ижтимоий гуруҳлар ва табақалар кесимида қарасак, уларнинг иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ва маънавий-маърифий жиҳатдан ривожланиши имкониятларининг кенгайишига, ижтимоий-сиёсий барқарорликнинг таъминланишига, юзага келадиган турли зиддиятлар ва қарама-қаршиликларнинг олдини олишга имконият туғдиради.

Бугун мамлакатимизда демократик кадриятларнинг ривожланиши жараёнида жамиятимиз ижтимоий тузилмасида янги ижтимоий гуруҳлар, табақалар ва нодавлат ташкилотлари кириб (шаклланиб) келмоқда. Уларнинг ҳар бирининг ўзига хос манфаатлари мавжуд бўлиб, уларни ўзаро уйғунлаштириш ва умумий мақсадларга йўналтириш зарурияти масаласи келиб чиқмоқда. Мазкур вазифани илмий жиҳатдан ўрганиш, таҳлил қилиш ва умуммақсадларга йўналтиришнинг механизмларини ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга татбиқ қилиш учун зарур бўлган илмий таклифларга эҳтиёжлар ошиб бормоқда. Бу ўта муҳим соҳани фундаментал тарзда ўрганадиган илмий марказлар ва гуруҳлар ташкил этиш ҳамда улар фаолиятининг давлат томонидан қўллаб-қувватланиши кутилаётган самарага эришиш имконини беради. Улар нафақат мақсад ва манфаатларни ўзаро уйғунлаштиришнинг илмий асосларини ишлаб чиқадилар, шу билан бирга, ижтимоий гуруҳлар ва табақалар ўзаро ҳамкорлигини ривожлантириш билан боғлиқ механизмларнинг самарали ишлашига ижобий таъсир ўтказадилар.

Бугун тараққий топган мамлакатлар, хусусан, Япония, Хитой, Сингапур ва Малайзия каби мамлакатларнинг инновацион фаолликни ривожлантириш тажрибаларидан маълумки, уларда ҳар қандай янги инновацион ҳоҷларни амалиётга жорий қилишда унинг самарасига эътибор берилиши билан бирга самара бермаса ҳам самара берадиган янги ҳоҷларни ишлаб чиқишда “туртки” беришини назарда тутган ҳолда муносабат билдирилади. Яъни, уларни бутунлай инкор қилмасдан “таваккалчилик” асосида амалиётга татбиқ қилинади. Бу яна янги инновацион ҳоҷлар ишлаб чиқиш жараёнларига қизиқишнинг ортишига ва фаолликнинг ошишига ижобий таъсир ўтказди.

Тараққий топган мамлакатларнинг ана шу тажрибасини ёш тадқиқотчиларимиз ва амалиётчиларимиз онгига сингдириш бугун тараққиётимиз олдида турган вазифаларни амалга ошириш учун амалий аҳамият касб этади. Бугун ёшларимизда янги инновацион ҳоҷларни ишлаб чиқишга бўлган қизиқиш ортиб бораётганлигини эътироф этиш зарур. Бу борада давлатимиз ҳам уларни қўллаб-қувватлаб келмоқда.

Аммо, хорижий мамлакатлар тараққиёт тажрибаларини халқимиз ҳаётига татбиқ қилишга тўла ўтиб оладиган бўлсак, янги миллий инновацион ҳоҷларга

эҳтиёж қолмаслигини чуқур ўйлаб кўришимиз керакка ўхшайди. Чет эл ютуқларини амалиётимизга татбиқ қилган ҳолда халқимизни бирлигини мустаҳкамлашга ёшларимизнинг космополитчиликка маҳкум этадиган ғояларидан огоҳ бўлишимиз зарур. Агар бу масалани ҳисобга олмасак, ёшларимиз онгида янги инновацион ғояларни ишлаб чиқишга бўлган қарашлар ва интилишлар сўниб боради ҳамда уларнинг хорижий мамлакатларнинг, анъанавий ҳаётимизга зид бўлса ҳам “тайёр” ғояларини амалиётимизга татбиқ қилиш йўлидан боришига олиб келади. Бу ўта жиддий масалага айланмоқда.

Келтирилганлардан кўриниб турибдики, жамиятимизда кечаётган модернизация жараёнида янги инновацион ғояларни ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ қилишда ёшларимиз фаоллигини кучайтириш мураккаб муаммо сифатида реал ҳаётимизда намоён бўлмоқда. Айниқса, иқтисодий эҳтиёжларнинг ошиб бораётганлиги, уларни қондириш йўлидаги ҳаракатлар кучаяётгани бир қатор мамлакатлар ёшларини иқтисодиёт орқали ўзларига қарам қилишга ҳаракатлар ошаётгани бугунги кунда уларда инновацион фаолликни кучайтириш зарурлигини ўртага қўймоқда.

Илмий асосланган таклиф ва тавсиялар: Шундай қилиб, жамият модернизацияси мураккаб жараён бўлиб, унда асосий субъектлардан бири бўлган ёшлар гуруҳининг фаоллигини оширишнинг муҳим омилларига: 1) интеллектуал салоҳиятни шиддат билан ўзгараётган замон талаблари даражасида ривожлантириш; 2) ижтимоийлашув жараёнлари механизмларининг самарали ишлашини ташкил қилиш, 3) инновацион ғояларнинг моддий жиҳатдан таъминлаш ва уларни амалиётга татбиқ қилинишига эришиш киради.

Бунинг учун энг аввало, моддий базанинг мустаҳкам бўлиши лозим. Шунингдек, ёшларнинг инновацион ғоялар ишлаб чиқишга ҳамда амалиётга татбиқ қилиш руҳиятини мустаҳкамлаш ва интилишларини давлат томонидан қўллаб-қувватланишига эришилса, кутилган самараларни беради.

Биз ёшларнинг фаоллигини ривожлантириш ҳақидаги ғояларни илгари сураб эканмиз, улар онги ва тафаккурида ижтимоий-инновацион ғояларни ривожлантириш ҳамда амалга оширишнинг етакчи кучига айлантириш мамлакат тараққиётининг омили ҳақидаги хулосага келамиз.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР (REFERENCES)

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент, Ўзбекистон, 2021.

2. Отамуратов С. Янгиланаётган Ўзбекистон ижтимоий-инновацион жараёнларида ёшлар фаолияти. – Тошкент, Фан ва технологиялар нашриёт-матбаа уйи, 2021.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Халқ сўзи, 2020 йил 25 январь.
4. Холбеков А., Идилов У. Социология (изоҳли луғат - маълумотнома). – Тошкент, Абу Али ибн Сино, 1999.
5. Ижтимоий-иқтисодий ривожланишда илм-фан ва инновацияларнинг ўрни. Тараққиёт стратегияси маркази // <https://strategy.uz/index.php?news=1814>.